

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond

Bakalaureusetöö

Armastuse kontseptsioonid Maximos
Usutunnistaja teostes „Liber
asceticus“, „Capita de charitate“ ja
„Epistula ad Ioannem cubicularium,
de charitate“

Autor Arabella Vallsalu
Juhendaja Tauri Tölpt (PhD can)

Tartu 2025

Sisukord

Lühendid.....	3
Sissejuhatus	3
Töö eesmärk ja uurimisülesanded.....	3
Ülevaade töös kasutatud allikatest	4
Terminid	4
Terminoloogiline keerukus	5
Ülevaade teema senisest uurimisest.....	5
Töö struktuuri tutvustamine.....	5
Meetod.....	7
1. Maximos Usutunnistaja elu ja uurimistöös kasutatavad teosed	8
1.1. Maximos Usutunnistaja elu	8
1.2 Uurimistöös kasutatud Maximos Usutunnistaja teosed.....	10
2. Armastuse kontseptsioonid.....	11
2.1. <i>Philautia</i>	11
2.2. <i>Agape</i>	14
2.2.1 Teekond.....	15
2.2.2 Tulem	17
2.2.3 Kokkuvõte.....	18
2.3. <i>Eros</i>	19
3. Järeldused: seosed erinevate armastuse liikide vahel.....	21
Kokkuvõte	24
Kasutatud allikad	26
Conceptions of love in Maximus Confessor’s works “Liber asceticus”, “Capita de charitate” and “Epistula ad Ioannem cubicularium, de charitate”	28
Annotatsioon.....	30
Lihtlitsents töö avaldamiseks	31

Lühendid

CC – „Capita de charitate”

CPG – „Clavis Patrum Graecorum”

EI – “Epistulam ad Ioannem cubicularium, de charitate”

LA – „Liber asceticus”

PG – “Patrologia Graeca”

Sissejuhatus

Armastus on teema, mis inimestega ajast-aega kaasas käib ning on tähtis elu osa sõltumata east ja kultuuritaustast. Kui vaadata näiteks Shakespeare'i teoseid või raamatupoes hetkel müüdavaid menukeid, siis armastus vaatab vastu suuremas osas neist.

Kristluse jaoks on samuti armastus kesksel kohal. Palju rõhutatakse Jumala armastust ning ka Jeesus kõneles sellest, kuidas tuleb armastada Jumalat ja oma ligimest nagu iseennast¹. Uuest Testamendist leiab ka eraldi „Armastuse ülemlaulu”.²

Töö eesmärk ja uurimisülesanded

Minu uurimistöo eesmärk on tuvastada ja lahti mõtestada Maximos Usutunnistaja (ca. 580-662) erinevad armastuse vormid tema kolme armastusest kõneleva teose põhjal. Uurimistöo eesmärgi täitmiseks sean järgmised uurimisülesanded:

1. Erinevate Maximos Usutunnistaja armastuse kontseptsioonide olemuse kirjeldamine.
2. Armastuse kontseptsioonide mõjutegurite või teekondade ja nende tulemite selgitamine.
3. Armastuse kontseptsioonide omavaheliste seoste selgitamine.

Töö laiem eesmärk on tutvustada Eesti lugejale siinmail vähe uuritud, kuid samas ühte olulisemat³ kreeka patristilist autorit, Maximos Usutunnistajat, ja tema aktuaalseid ning ajastuteüleseid mõtisklusi armastusest. Usutunnistaja osutus valituks ka seetõttu, et tegemist on tänaseni olulise kirikuisaga, kelle töid eesti keelde pole tõlgitud.

¹ Mk 12:28-31, Mt 22:36-39

² 1 Kr 13:1-13

³ vt ptk 1.1

Ülevaade töös kasutatud allikatest

Allikatena kasutan Maximos Usutunnistaja kolme teost: „Epistulam ad Ioannem, de charitate“ (CPG⁴ 7703), „Liber asceticus“ (CPG 7692) ja „Capita de charitate“ (CPG 7693). Antud kolm Usutunnistaja teost valisin kuna, nagu on välja toonud Andrew Louth, tegemist on ainsate Maximose kirjutistega, mis on pühendatud otseselt armastuse teemale⁵. Kreekakeelsete algtekstide puhul on allikaks „Patrologia Graeca“⁶ kogumik. Teksti paremaks mõistmiseks kasutan teoste ingliskeelseid tõlkeid, „Liber asceticus“ ja „Capita de charitate“ Polycarp Sherwoodi tõlkes („The Ascetic Life“, „Four Centuries on Charity“) ning „Epistula ad Ioannem cubicularium, de charitate“ Andrew Louthi tõlkes („Letter 2: On love“). Erinevate kontseptsioonide paremaks mõistmiseks kasutan ka temaatilist teisest kirjandust ja kreekakeelsete terminite seletamiseks Lampe ning Liddeli ja Scotti sõnastikke.

Terminid

Agape (ἀγάπη) – armastus⁷, pigem kasutatud kui jumalik armastus⁸

Philautia (φιλαυτία) – enesearmastus⁹

Eros (ἔρως) – armastus¹⁰, jõulisem kui *agape*¹¹

Pathos (πάθος)– iha, kirglik tundmus¹², hingeline emotsioon¹³

⁴ Patristiliste tekstide kogumik, mis annab teavet ka tekstide autentsuse kohta.

⁵ Louth 2021, 124

⁶ Kogumik, milles esinevaid Maximos Usutunnistaja teoseid kasutan esmaste allikatena

⁷ Liddel; Scott 1996, *s.n.*

⁸ Lampe 1961, 7

⁹ *Ibid.*, 1476

¹⁰ *Ibid.*, 550

¹¹ *Ibid.*, 7

¹² *Ibid.*, 992

¹³ Liddel; Scott 1996, *s.n.*

Terminoloogiline keerukus

Maximos Usutunnistaja ei kasuta termineid alati ühes kindlas tähenduses, vaid mõnikord on sama sõna üldtermini rollis. See töö endaga kaasa sõnakasutust ümbritseva konteksti jälgimise. Lisaks esineb termineid ka vastandlikes tähendustes. Need erisused toon edaspidi oma töös välja.

Ülevaade teema senisest uurimisest

Uurimust, kus minu allikateks olevate kolme teose põhjal Maximos Usutunnistaja armastuse kontseptsioone mõtestatakse, minu andmetel ei ole. Küll on olemas erinevatelt autoritelt üldisemaid kirjutisi, kus kõneldakse Maximose arusaamast armastusest kõigi tema teoste põhjal. Näiteks minu teiseste allikate hulka kuuluv Lars Thunbergi teos sisaldab endas peatükke Usutunnistaja arusaamast armastusest, kuid tema uurimistöö ülesandeks on anda ülevaade Maximose antropoloogiast.¹⁴ Lisaks on tehtud uurimusi, kus Maximose arusaama armastusest võrreldakse mõne muu kirikuisa omaga. Üheks näiteks sellest on Andrew Louthi artikkel „Love in Dionysius the Areopagite and St Maximus the Confessor“. Selles artiklis võrdleb Louth Dionysiuse ja Maximose arusaama armastusest. Lisaks toob ta välja, et Usutunnistaja arusaam armastusest sarnaneb Dionysus Areopagiidi omale selle metafüüsilises aspektis, kuid Maximose nägemus on praktilisem.¹⁵ Minu uurimistöö erineb eelnevatest selle poolest, et ma vaatan kolme kindla teose põhjal lähemalt Usutunnistaja armastuse kontseptsioonide seoseid ja nende tähendusi.

Töö struktuuri tutvustamine

Minu uurimistöös on 3 peatükki. Esimene peatükk annab lugejale edasi vajaliku taustainfo. Selles annan ülevaate Maximos Usutunnistaja elust ja selgitan tema olulisust.

¹⁴ Thunberg 1995, 18

¹⁵ Louth 2021, 123

Lisaks räägin lähemalt uurimistöös kasutatud kolmest esmasest allikast. Teine peatükk sisaldab minu uuritud teostes leiduvaid armastuse kontseptsioone, nende kirjeldusi, nende mõjutegureid või teekonda ja tulemeid. Selles peatükis on kolm alapeatükki, iga armastuse kontseptsiooni jaoks üks. Kolmandas peatükis on järeldused ja ülevaade eelnevalt lahti mõtestatud armastuse kontseptsioonide omavahelistest seostest.

Meetod

Meetoditeks kasutan antud uurimistöös hermeneutilist meetodit ja kontseptuaalset analüüsi. Esimese puhul on tegemist meetodiga, mille puhul käsitletav tekst loetakse rahulikult ja süvitsi läbi ning seda mitu korda. Seejärel tuleb loetule lisada teksti taustsüsteem ja leida juurde teisest materjali. Lisaks tuleb arvesse võtta, mis põhjusel tekst on kirjutatud ning kes on selle sihtgrupiks. Viimaks tuleb esitada teksti kohta uudseid küsimusi, millele see vastuseid võiks anda.¹⁶ Kontseptuaalne analüüs on meetod, mille eesmärgiks on kontseptsiooni tähendusest ja funktsioonist aru saamine vaadates seda ümbritsevat informatsiooni ja konteksti.¹⁷ Oma uurimistöös tööprotsessis baseerun esmalt ingliskeelsetel tõlketeostel, olulisemate mõistete ja tekstikohtade mõistmiseks kasutan kreeka keelset originaalteksti. Armastuse kontseptsioonide paremaks mõistmiseks kasutan ka teiseid allikaid. Uurimiseesmärgi täitmiseks võtan vaatluse alla armastuse kontseptsioonid, seejärel nende omavahelised seosed.

¹⁶ Engler ja Stausberg 2013, 276-278

¹⁷ „Conceptual Analysis: The Cornerstone of Philosophical Inquiry“ 2023

1. Maximos Usutunnistaja elu ja uurimistöös kasutatavad teosed

1.1. Maximos Usutunnistaja elu

Maximos Usutunnistaja sündis aastal 580 AD Bütsantsi impeeriumis.¹⁸ Oma hariduse sai ta Gregorius Suure paavstivõimu ajal ning koolis käinuna sai astuda kiriku või riigi teenistusse. Õpingute ajal oli Maximosel esimene kokkupuude Aristotelese ja neoplatonistide mõtlemisega, mis kujundasid tema teoloogiat.¹⁹

Varastes kolmekümnendates sai Maximosest keiser Heracliuse õukonnas esimene sekretär. Aastatel 613-614 lahkus Usutunnistaja keisri teenistusest ja läks Chrysopolise kloostrisse, Konstantinoopoli vastaskaldal.²⁰

Aastatel 624/5 läks Maximos Püha Georgi kloostrisse Cyzicuses (tänapäeval Erdek) ning seal olemise perioodist pärinevad tema esimesed kirjutised. Cyzicuses viibis Maximos vaid mõned kuud, aastal 626 läks ta sealt koos Püha Georgi kloostri munkadega Põhja-Aafrikasse.²¹ Sinna kohale aga jõudis ta arvatavasti aastate vahemikus 628-630. Edasise kohta on teada, et Kartaagosse jõudis ta hiljemalt nelipühaks aastal 632.

Maximos Usutunnistaja eluperioodi jäi doktrinaalne vaidlus Kristuse toimimiste ja tahete üle, mis oli teatud määral jätk Chalkedoni kirikukogul (451) tekkinud lõhele duofüsiitide ja monofüsiitide vahel. Kirikukogul sätestati duofüsiitlik õpetus, mille alusel on Kristusel kaks loomust (inimlik ja jumalik). Sellele seisid vastu monofüsiidid, kelle arvates oli Kristusel üks jumal-inimlik loomus.²² Juba 7. sajandi algusest üritas chalkedonimeelne Konstantinoopoli patriarh Sergios saavutada ühtsust kirikust eraldunud monofüsiitidega. Ta tegi seda läbi monoenergismi – rõhus sellele, et Kristusel

¹⁸ Louth 1996, 4

¹⁹ Sherwood 2023, 4

²⁰ Thunberg 1995, 2

²¹ Louth 1996, 5

²² Salumaa 2009, 219

on üks toimimus, hoolimata Tema kahest loomusest.²³ Sellest omakorda kasvas välja monoteletism, mis nägi Kristuses ühte tahet.²⁴

Maximos ütles avalikult välja oma vastuseisu monoenergismi ja monoteletismi suhtes. Viis aastat hiljem toimus avalik vaidlus nendel teemadel Maximose ja Pyrrhuse vahel, kes oli monoteletismi pooldav Konstantinoopoli patriarh. Peale seda läks Maximos Rooma.²⁵ Seal viibides tegeles Usutunnistaja kõige rohkem chalkedonliku ortodoksluse kaitsmisega – läbi kirjade, vestluste ja traktaatide. Aastal 655 arreteeriti Maximos monoteeliitlust toetava riigivõimu poolt esimest korda ja saadeti Bizyasse eksiili. Pärast üht aastat Byzyases saadeti Usutunnistaja eksiili Perberisesse, kus ta oli kuus aastat. Aastal 662 kutsuti Maximos Konstantinoopolisse veel üheks kohtuprotsessiks ja karistuseks. Tal lõigati ära parem käsi ja keel, sest nende abil oli ta duofüsiitlikku teoloogiat edasi andnud. Maximos saadeti uuesti eksiili – Lazicasse. Sama aasta 13. augustil Maximos Usutunnistaja suri.²⁶

Ligi 50 aastat tagasi avastati Süüria päritolu Maximose elulugu, mille kohaselt oli tegemist Hesfini külas, Palestiinas sündinud vallaslapsega, kelle vanemateks olid samaaria mees ja pärsia orjatar. Ta vanemad surid tema kümnendaks eluaastaks ning Maximosest sai Palaia Lavra kloostri munk.²⁷ Kuna Süüria elulugu on kirjutatud monoteeliitide poolt ning selle eesmärgiks on olnud Maximose mustamine, ei peeta seda usaldusväärseks allikaks.²⁸

Aastal 680 toimus kolmas Konstantinoopoli kirikukogu, mis oli oikumeenilistest kuues. Seal kanoniseeriti Maximose õpetus Kristuse loomustest ja tahetest.²⁹ Maximos Usutunnistaja tähtsus seisneb tõigas, et õpetus Kristuse loomusest ja tahtest, mis tänaseni chalkedonlikes kirikutes kehtib, on kinnitatud tema teoloogia põhjal.

Maximos Usutunnistajalt on säilinud umbes 90 kirjatööd. Pea kõik tema teosed on kirjutatud vastamaks kellegi küsimusele või lahkamaks kellegi murekohti ning paljud on kirjad.³⁰ Ta on kirjutanud dogmaatilisi, eksegeetilisi ja liturgiaga seotud teoseid.

²³ Di Berardino 2014, 2:824

²⁴ Allen 2015, 3

²⁵ *Ibid.*, 8

²⁶ Sherwood 2023, 20-23

²⁷ Louth 1996, 6-7

²⁸ Di Berardino 2006, 135

²⁹ Di Berardino 2014, 2:752

³⁰ Di Berardino 2006, 137

1.2 Uurimistöös kasutatud Maximos Usutunnistaja teosed

„Liber asceticus“ („Askeetlik elu“), mis on CPG³¹ järgi Maximose autentne teos, selle žanriks on küsimused ja vastused³² ning see kujutab endast dialoogi vana munga ja noviitsi vahel.³³ Seda dateeritakse enne aastat 626, enne Maximose lahkumist Cyzicusest.³⁴ Tegemist on askeetidele mõeldud teosega. Teos kirjeldab askeetlikku elu kui inimese viisi vastata inkarnatsioonis ilmnevale Jumala armastusele.³⁵

„Capita de charitate“ („Neli sajandit armastusest“) on neljast osast koosnev teos, igas osas on sada mõtet spirituaalsest elust.³⁶ CPG järgi on teos autentne.³⁷ Žanriliselt kuulub see sajandite alla, mille näol on tegemist lühikeste mõtisklevate aforismidega. On normaalne, et osad mõtted teosest ei pruugi inimesele sugugi huvi pakkuda, kuid teised köidavad ja viivad sügavamate sisekaemusteni, mille viljad peaksid jõudma ka praktikasse.³⁸ Teose põhisõnumiks on see, et kristliku elu eesmärk on jõuda täiusliku ühenduseni Jumalaga, läbi armastuse. „Capita de charitate“ moodustab „Liber Asceticusega“ terviku ning ka selle puhul on tegemist askeetliku teosega.³⁹ Teose alguses toob Maximos välja, et teose kirjutamisel luges ta teiste kirikuisade mõtteid ning kasutas neid enda töös, kui need tema mõtetega haakusid.⁴⁰

„Epistula ad Iohannem cubicularium, de charitate“ on Maximose kiri, mida saab nimetada askeetlikuks traktaadiks armastusest.⁴¹ Teos on CPG järgi autentne.⁴² Kirja dateeritakse aastate vahemikku 633-644.⁴³ See on adresseeritud Johannes cubiculariusele, kes oli seotud Konstantinoopoli keiserliku kohtuga. Talle kirjutas Maximos veel 8 kirja.⁴⁴ Kirja adressaadiks ei ole munk, kuid Maximos ikkagi keskendub armastuse ülistamise kõrval ka sellele, kuidas see praktiliselt käib.⁴⁵

³¹ <https://clavis.brepols.net/clacla/OA/Details.aspx?id=3A9B33D1DC1F4A528A6DE5CEB5E4CC7A>

³² Louth 2021, 124

³³ Jankowiak; Booth 2015, 28

³⁴ Di Berardino 2006, 137

³⁵ *Ibid.*, 137-138

³⁶ Jankowiak; Booth 2015, 28

³⁷ <https://clavis.brepols.net/clacla/OA/Details.aspx?id=4AD877188F3E41FDA5C15C616EFD0F97>

³⁸ Louth 2021, 130-131

³⁹ Di Berardino 2006, 137-138

⁴⁰ CC, PG 90, 960 A

⁴¹ Di Berardino 2006, 147

⁴² <https://clavis.brepols.net/clacla/OA/Details.aspx?id=B226197E007D4518B510018FDBFEDA72>

⁴³ Jankowiak; Booth 2015, 38

⁴⁴ *Ibid.*, 38

⁴⁵ Louth 2021, 136

2. Armastuse kontseptsioonid

2.1. *Philautia*

Maximos Usutunnistaja järgi on *philautia* (enesearmastus) esimene patt ja kõikide pahede ema.⁴⁶ See on ka kõikide nende *pathos*'te (ihade) algpunktiks, mille on sünnitanud saatana.⁴⁷ Seega on enesearmastus alguse saanud pattulangusest ning saatana mõjutusel. Ta lubas inimestele, et nad saavad viljast süües Jumala sarnaseks ja targaks, kuid inimene muutus hoopis teadlikumaks enda kehast ja olemisest materiaalses maailmas.⁴⁸ Usutunnistaja järgi on *philautia* miski, mis kätkebki endas kiindumist kõigesse materiaalsesse.⁴⁹ Pattulanguse tagajärjel hakkas inimene otsima kehalist naudingut spirituaalse asemel, hoolimata sellest, et viimane on talle loomuomasem.⁵⁰ See omakorda lahutas inimese tema tegelikust eesmärgist, milleks on ühendus Jumala ja teiste liigikaaslastega.⁵¹ *Philautia* on enesearmastus, mis sünnitab pahelisi ihasid ning paneb inimese võõranduma oma algsest spirituaalsest ühendusest Jumala ja teiste inimestega suunates teda materiaalse maailma poole.

Maximose teoloogias on olulisel kohal vaba tahte mõiste, mille puhul ta eristab kahte erinevat liiki. Üks neist on isikuline tahe, mis on igal inimesel ning kätkeb endas isikupärast võimet püüelda nii spirituaalse kui ka materiaalse naudinguga poole ning selle nimel tegutseda. Loomupärane tahe on loomisel Jumala poolt antud võimekus end määratleda ning erinevalt esimesest ei ole see seotud isikuga – see on kõigil üks.⁵² Isikuline tahe on loomupärane tahte individuaalne ja eripärane kasutusviis⁵³, mis on loomupärasest tahtest erinev vaid siis, kui see on seotud patuga.⁵⁴ Algses ning taastatud olekus on need omavahel kattuvad.⁵⁵ Kui inimene kasutab oma isikulist tahet õigesti, siis

⁴⁶ EI, PG 91, 397 C

⁴⁷ *Ibid.*, 397 C

⁴⁸ 1.Ms 3:5-7

⁴⁹ CC, PG 90, 1037 C

⁵⁰ EI, PG 91, 397 A

⁵¹ *Ibid.*, 396 D

⁵² Thunberg 1995, 211

⁵³ *Ibid.*, 213

⁵⁴ *Ibid.*, 229

⁵⁵ *Ibid.*, 229

jõuab ta eluni, mis on vooruslik ja hea.⁵⁶ Inimese pattulangus sai alguse sellest, et ta kasutas oma isikulist tahet saatana meelitusel valesti ning selle käigus inimese enesemääratluse võime moonduks ja inimesel tekkis patuga seotud tahe.⁵⁷ Järelikult oli algselt ka inimese isikuline tahe suunatud vooruste ja Jumala poole, kuid inimene suunas saatana mõjul oma isikulist tahet valesti ning see viis ta patuni. Inimene saab pattu langeda ainult siis, kui ta oma vabas tahtes selle enda ellu vastu võtab. Patt ei ole seotud inimese loomusega ja loomupärase tahtega, vaid tema isikulise tahtega. Samal ajal tekitab loomupärase ja isikulise tahte erinevate eesmärkide poole liikumine inimese loomuses killustumise.⁵⁸ Isikulised *pathos*'ed kasvavad välja inimese isikulisest tahtest.⁵⁹ Kuna loomupärase tahte juurde käivad loomulikud *pathos*'ed peaksid viima inimest lähemale tema algsele eesmärgile, siis isikulise tahte patuga sidumisel tekivad ka patused *pathos*'ed.

Usutunnistaja leiab, et inimene on läbi pattulanguse toonud oma eludesse kolm võimsamat kurjust, millest kõik pahed alguse saavad: ükskõiksus, *philautia* ja türannia. Ükskõiksusest Jumala vastu võrsub *philautia*, mis annab maad türanniale enda kaaslaste suhtes.⁶⁰ 1. Moosese raamatust leiab näiteid nende kurjuste realiseerumise kohta. Jumala keelust hoolimata keelatud vilja söömist⁶¹ saab tõlgendada ükskõiksusena Jumala suhtes, mille tulemusena langes inimene *philautia* küüsi ning jõudis türanniani kaaslaste suhtes, mida iseloomustab esimene inimese toime pandud mõrv⁶². Peale nende kurjuste realiseerumist kasvavad *philautia*'st välja kõik ülejäänud pahed.⁶³

Maximos Usutunnistaja kirjutistest on näha, et esimese pahena kasvab *philautia*'st, välja aplus. Seda seetõttu, et aplus väljendub kiindumuses oma keha tuntavate aisingute ja aistitava maailma vastu.⁶⁴ CC-s on Maximos öelnud, et sellele järgnevad edevus ehk tühihiilgus ja ahnus. Kõik ülejäänud pahed omakorda tulenevad neist kolmest, näiteks viha, laiskus, kadedus.⁶⁵ Üks näide Maximoselt, mis seostub kiindumusega siinpoolse ehk materiaalse maailma asjadesse, on armastus raha vastu. Ta ütleb, et on kolm põhjust,

⁵⁶ *Ibid.*, 216

⁵⁷ *Ibid.*, 227

⁵⁸ Thunberg 1995, 227

⁵⁹ *Ibid.*, 228

⁶⁰ EI, PG 91, 397 A

⁶¹ 1. Ms 3:3-6

⁶² 1. Ms 4:8

⁶³ EI, PG 91, 397 C

⁶⁴ Thunberg 1995, 244

⁶⁵ CC, PG 90, 1033 B

miks inimestel on armastus raha suhtes: armastus naudingu vastu, edevus ning enesekindluse ja usu puudumine. Viimane neist kolmest on kõige halvem.⁶⁶ Eelnevast saab järeldada, et kõik pahed on seotud siinpoolse maailmaga ning sellesse kiindumisega. Armastus raha vastu võrsub tahtest naudingu järele ning sellega käib kaasas ka edevuse pahe. Pahed saavad eksiteerida üheaegselt ja teineteist toetada, et inimene pöörduks ära Jumalast ning oma usust.

Eelnevalt olen välja toonud, et Maximose järgi on *philautia* poole suunatud isikuline tahe kõikide nende *pathos*'te ehk ihade, mis tulenevad saatanast, tekkepõhjus ning inimene hakkas otsima sellest tulenevalt naudingut materiaalsest maailmast.⁶⁷ Järelikult, kui inimene on kiindunud siinpoolsesse maailmasse, siis talle näib, et naudinguni jõudmiseks tuleb rahuldada *pathos*'ed, mis siinpoolse maailma hüvesid ihalevad. Thunberg on Maximose mõtetest järeldanud, et kui inimene ei püüdle oma algse tõelise eesmärgi poole, siis see tekitab talle piina.⁶⁸ *Philautia* hõlmab endas nii seda piina kui ka naudingut ning need võivad esineda ka üheaegselt. Piina ja naudingu vahekorra sõltub, milline pahe *philautia*'st, pahede emast, parasjagu esile kerkib.⁶⁹ Eelnevast saab järeldada, et *philautia* tulemiks on piinades elav inimene kes arvab, et siinse maailma naudingud saavad selle lõpetada ning pakuvad tema *pathos*'tele piisavalt rahuldust. Tegelikult peaks inimene aga tagasi pöörduma enda algse eesmärgi poole.

Kokkuvõtteks saab öelda, et *philautia* väljendub kiindumuses materiaalsesse maailma. See võõrandab inimese tema algsest eesmärgist – saada üheks Jumala ja ligimesega. Selles mängib rolli inimese isikuline tahe, mis ise paheliseks muutudes ka *pathos*'ed selliseks muudab. Enesearmastusest kasvavad välja kõik pahed ning selle küüsis olev inimene järgneb nendele ihadele, mis otsivad naudingut siinpoolsest maailmast. See aga põhjustab inimesele piina, mida *philautia* ise ära võtta ei saa.

⁶⁶ *Ibid.*, 1021 A

⁶⁷ vt lk 11

⁶⁸ Thunberg 1995, 159-160

⁶⁹ *Ibid.*, 244

2.2. *Agape*

Jumal on armastus ehk *agape* (jumalik armastus).⁷⁰ Maximos ütleb, et miski pole rohkem Jumala nägu kui *agape*⁷¹ ning *agape* tõestab inimese loojanäolisust⁷². Usutunnistaja selgitab, et inimese loomisel andis Jumal talle jumalikud omadused: (igavese) olemise, tarkuse ja headuse. Headuse ja tarkuse peab inimene oma tahte ja otsustusvõime suunamise abil pälvima. Tahet ja otsustusvõimet aitab suunata palve, mille ajal inimene on osaduses Jumalaga ja *agape*'s.⁷³ *Agape* on ainus, mis saab inimesed jumalikustumiseni viia.⁷⁴ Kuna Jumal on *agape*, siis saab järeldada, et *agape* on üleloomulik ja teispoolne armastus.

Agape on iga hea eesmärk ja allikas⁷⁵ ja suurim hea, sest inimese Looja ilmutab end selle kaudu inimesena⁷⁶. Järelkult kõik, mis on hea, tuleneb *agape*'st ja Jumalast. See hõlmab endas armastust Jumala vastu kogu südame, jõu ja hingega ning ligimese armastamist kui iseennast.⁷⁷ Nende kahe jaoks ei ole eraldi armastust, vaid *agape* ühendab omavahel ligimesed, kuid seda võlgnetakse ka Jumalale.⁷⁸ Siinkohal on hea meelde tuletada, et eelmises peatükis kõnelesin enesearmastusest kui millesti negatiivsest, kuid siin näeme, et ligimese armastamise juurde kuulub ka iseenda armastamine. Ilmselt mõtleb Usutunnistaja siinkohal positiivset *philautia*'t.⁷⁹ Eelneva põhjal saab arvata, et kui Jumal ilmutab end läbi *agape* inimesena ning samas tuleb ka ligimesse suhtuda jumalikus armastuses, siis Jumal ilmutabki end ligimeste vahel valitsevas *agape*'s. Inimene peab pingutama, et olla ligimestega jumalikus armastuses seotud ning kui see on liiga raske, siis ei tohi kedagi siiski vähemalt vihata⁸⁰.

⁷⁰ EI, PG 91, 404 C

⁷¹ *Ibid.*, 393 B

⁷² *Ibid.*, 396 C

⁷³ CC, PG 90, 1001 B

⁷⁴ EI, PG 91, 393 B

⁷⁵ *Ibid.*, 396 B

⁷⁶ *Ibid.*, 401 C

⁷⁷ *Ibid.*, 401 C

⁷⁸ *Ibid.*, 401 D

⁷⁹ Maximos Usutunnistaja järgi on olemas ka positiivne *philautia*, mis on seotud inimese algse eesmärgiga siin maailmas. Thunberg on välja toonud, et Maximos ütleb, et see on spirituaalne *philautia*. Selle puhul ei ole kiindumist kehasse ning siinsesse maailma, see asetseb kõrgemal naudingute otsimisest ja üritab piinadest vabaneda. See jumaldab Jumalat. See sarnaneb negatiivse *philautia*'ga selle poolest, et otsib samuti seda, mis on inimesele hea. Küll aga otsib ta seda transendentsest sfäärist, mitte siinpoolsest maailmast. See juhib inimest lõpu poole, mis asub inimesest enesest väljaspool. (Thunberg 1995, 247)

⁸⁰ CC, PG 90, 1068 D

Agape ei ole seotud ühegi patuga ning selles sisalduvad kõik vourused.⁸¹ Thunberg on Maximose mõtte sõnastanud nii, et *agape* on vouruste kulminatsioon.⁸² Kui jumalik armastus ei ole seotud ühegi patuga, siis on see vastandlik eelnevas peatükis käsitletud *philautia*'le⁸³. Inimene, kes on välja teeninud Jumala *agape* on vaba *philautia*'st ja kõigest, mis sellega kaasneb.⁸⁴ Selleks, et vabaneda enesearmastusest on vaja inimesel midagi ette võtta ning kuna jumalik armastus on vouruste kulminatsioon, siis saab öelda, et vourused on nagu tee, mis viivad *agape*'ni.

2.2.1 Teekond

Maximos Usutunnistaja teostest leiab praktilisi juhised *agape*'ni jõudmiseks, kuna ta peab seda oluliseks, et teadmised *agape*'st leiaksid rakendust.⁸⁵ Üheks märksõnaks, mis praktilise *agape*'ni jõudmisega kokku käib, on vourused. Usutunnistaja järgi taastub *agape* toimel vouruste kaudu sünergia Jumala ja inimese vahel.⁸⁶ Vourused on inimesele loomuomased ning nende vaimus elamine nõuab inimeselt treenimist ja tööd iseendaga.⁸⁷ Inimene kaotas sünergia enda ja Jumala vahel pattulanguses ning selle ühenduseni tagasi jõudmine ei käi sama lihtsalt, kui sellest loobumine.

Peatükis 2.1 mainisin, et Usutunnistaja on rääkinud inimese isikulisest tahtest, millest kasvavad välja *pathos*'ed, ja loomupärasest tahtest, mis on kätketud Jumala poolt inimesele antud loomuses. Loomupärane tahe hõlmab inimese ühtsust Looja ja kaasinimestega.⁸⁸ Maximos Usutunnistaja toob välja, et vouruslik inimene armastab oma ligimest ja Jumalat isikulise tahte kaudu⁸⁹ ja see inimene ei ole hea mitte loomuse ja loomupärase tahte abil, vaid oma isikulise tahte kaudu⁹⁰. Ka vourused on isikulise tahtega seotud.⁹¹ Inimese isikuline tahe peab liikuma tema loomupärase tahte suunas, sest siis saab inimene jumalikuks.⁹² Seega ei piisa vaid Jumala antud loomupärasest tahtest

⁸¹ EI, PG 91, 393 B

⁸² Thunberg 1995, 232

⁸³ EI, PG 91, 397 B

⁸⁴ *Ibid.*, 400 A

⁸⁵ Louth 2021, 136

⁸⁶ EI, PG 91, 400 A

⁸⁷ Louth 2021, 135-136

⁸⁸ *Ibid.*, 216

⁸⁹ CC, PG 90, 956 B

⁹⁰ *Ibid.*, 1069 C

⁹¹ Thunberg 1995, 217

⁹² *Ibid.*, 229

jumalikustumise ja *agape*'ni jõudmiseks – inimene peab ka ise panustama, suunates oma isikulist tahet Jumala poole. Selleks on Usutunnistaja ette andnud teekonna, mida järgida.

Esimeseks sammuks teekonnal voorusliku elu ja *agape*'ni jõudmiseks on Maximose järgi usk.⁹³ Usu järel tekib jumalakartlikkus. Kui inimene on jumalakartlik siis ta teeb kõik selleks, et oma loomulikud *pathos*'ed isikulise tahte kaudu kontrolli alla saada, sest see annab kannatlikku meelt rasketeks olukordadeks.⁹⁴ Järelikut ongi määrava tähtsusega inimese võime oma tahet ja *pathos*'eid suunata. *Agape* Jumala suhtes vastandub *pathos*'ele, see veenab mõistust naudingutest hoiduma.⁹⁵ *Pathos* on inimesele loomupärane vahend mitteloatud armastuse ehk *agape* saavutamiseks – inimesel on kikk jõuda *agapeni* ning *pathos* ongi see iha, mis aitab selleni jõuda. Oma ihasid saab inimene suunata läbi konkreetse sammude.

Nendeks sammudeks on enesekontroll, kannatlikkus ja kannatus – nendest võrsub lootus. Lootusest tuleneb lahtiütlemine siinpoolsest ehk materiaalsest maailmast ja sellest tuleneb rahu, millest saab võrsuda *agape*.⁹⁶ Jumalik armastus ehk *agape* annab usule selle, millesse uskuda ja lootusele selle, millele loota.⁹⁷ Seega, ei oleks voorustel ilma jumaliku armastuseta alust ega mõtet, sest nendel poleks millegi poole pürgida. Samal ajal on oluline tähele panna, et Maximos kõneleb siinpoolsest maailmast lahti laskmisest. Muidu ei jõua inimene rahuni. Nagu eelmises peatükis välja tõin, siis *philautia* on materiaalsega tihedalt seotud ning selle üheks osaks on kiindumine materiaalsesse.⁹⁸ Samas on material oma osa ka *agape*'s elava inimese elus.

Usutunnistaja nendib, et kõik materiaalne on Jumala loodud ning peaks inimest abistama Tema teenimisel. Inimene aga oma nõrkuses hakkas materiaalseid ning siinpoolseid asju tähtsustama rohkem kui Jumala antud *agape* käsku. See aga viib *philautia*'ni. Materiaalne maailm põhjustab inimeste vahel konflikte, mis jätavad varju kõige tähtsama – *agape* ligimese ja Jumala suhtes.⁹⁹ Materiaalse maailma hüvedest ei tohi saada eesmärk, vaid need peavad aitama Jumalat teenida.¹⁰⁰ Niisiis on inimesel oht muuta siinpoolse maailma pakutavad naudingud prioriteediks, selle asemel, et kasutada

⁹³ EI, PG 91, 396 B

⁹⁴ CC, PG 90, 961 B

⁹⁵ *Ibid.*, 1065 C

⁹⁶ *Ibid.*, 961 B

⁹⁷ EI, PG 91, 396 C

⁹⁸ vt lk 11

⁹⁹ LA, PG 90, 916 D

¹⁰⁰ CC, PG 90, 961 A

mateeriat eesmärgil, mis oli algselt mõeldud. Nagu eelmises alapeatükis mainitud, on inimene kõrvale kaldunud oma enda algsest eesmärgist¹⁰¹ ning seetõttu kasutab ta ka siinpoolset maailma valesti.

Maximos Usutunnistaja toob välja, et kõik Jumala käsud on võimalik võtta kokku üheks. Ta tsiteerib selleks Markuse evangeeliumi 12. peatüki 30-31. salmi, milles kästakse armastada Jumalat kogu oma jõuga ning ligimest nagu iseennast. See armastus ongi *agape*.¹⁰² Siinkohal on näha, et Jumalat ei tule armastada suuremalt, rohkem, ülevamalt kui end ümbritsevaid inimesi. Vastupidi, nii Jumalasse kui ka ligimesse tuleb suhtuda läbi *agape*. See on üks armastus, mis on samasugusena suunatud Jumalale ja ligimesele.

2.2.2 Tulem

Maximose järgi on *agape* tulemiks inimene, kelle jaoks on võõrad tühi kuulsus, kiindumus materiaalsesse, viha ja vaenu pidamine ning häbiväärsed mõtted.¹⁰³ See, kes on *agape*'s Kristuse ehk Jumalaga imiteerib Teda nii palju kui võimalik. Ta teeb teistele head, on kannatlik.¹⁰⁴ Kuna *agape* Jumalaga hõlmab endas ka *agape*'t Kristusega, siis on Jeesuse eeskujuks seadmine vägagi õigustatud. Usutunnistaja on välja toonud, et kui inimene teeb tahtlikult head nendele, kes teda vihkavad, siis on ta jõudnud *agape*'ni.¹⁰⁵

Usutunnistaja ütleb, et see, kes elab *agape*'s Jumala suhtes, elab maa peal ingellikku elu, paastudes ja palvetades ning mõeldes alati kõikidest inimestest head.¹⁰⁶ *Agape* Jumala vastu tahab juhatada mõistust jumaliku osaduse poole, *agape* ligimese vastu paneb temast hästi arvama¹⁰⁷. Inimene, kes on jõudnud *agape*'ni, on saanud üheks Jumala ja ligimesega.

Kui inimene läbi *agape* vabaneb *philautia*'st, siis on ta vaba ka kõikidest teistest *philautia*'ga seotud *pathos*'test, mis inimest pahedeni viivad.¹⁰⁸ *Philautia*'st kasvavad välja saatana poolt antud *pathos*'ed ning *agape*'ga aga käib samuti kokku iha, kuid see

¹⁰¹ vt lk 11

¹⁰² LA, PG 90, 916 B

¹⁰³ CC, PG 90, 1057 A

¹⁰⁴ *Ibid.*, 1060 C

¹⁰⁵ CC, PG 90, 1000 D

¹⁰⁶ *Ibid.*, 967 D

¹⁰⁷ *Ibid.*, 1056 D

¹⁰⁸ CC, PG 90, 985 C

suudab panna inimest materiaalistest naudingutest loobuma. Järelikult ihaleb *agape* poole suunatud *pathos* jõuda Jumalani ning saada uuesti jumalanäoliseks. Selle ihalusobjekt ei asu siinses maailmas, vaid sellest väljaspool. Inimese loomulikud *pathos*'ed, kannustatuna tema isikulisest tahtest, aitavad inimesel tema tõelise eesmärgini jõuda. Inimese eesmärgiks on jõuda jumalikustumiseni, mis saab toimuda *agape* kaudu.

Usutunnistaja on välja toonud, et iga askeetlik praktika ja askeetlik elu, millest puudub *agape*, on Jumala suhtes võõras.¹⁰⁹ Arvestades, et Maximos oli ise munk ning puutus tänu sellele ka teiste omasugustega kokku, peab sellise asja väitmisel olema põhjus. Järelikult Maximos nägi, et oli selliseid askeete, kes ei viljelenud oma elus *agape*'t, vaid elasid hoopis teiste põhimõtete järgi. Kui aga saab olla askeet ilma *agape*'ta, siis järelikult ei pea olema askeet, et *agape*'ni jõuda.

2.2.3 Kokkuvõte

Agape on jumalik armastus, mille abil inimene saab taas jõuda oma algse eesmärgi ehk jumalikustumiseni, ss Jumalaga üheks saamiseni. Selleks on vaja inimesel üleloomulikku armastust ehk *agape*'t, sest inimese enda loomulikust armastusest selleks ei piisa. Küll aga saab inimene *agape*'ni jõuda ning selle vaimus oma elu elada. Jumalikus armastuses on kätketud kõik hea ning armastus Jumala ja ligimese vastu. *Agape* sisaldab endas kõiki vooruseid ning need on jumaliku armastuseni jõudmise vahendiks.

Inimesel peab olema usk Jumalasse, jumalakartlikkus, kannatlikkus, enesekontroll ja võime taluda kannatust – siis on ta suuteline oma *pathos*'eid *agape* poole suunama ning armastama oma ligimest ja Jumalat. Kuigi Usutunnistaja toob välja, et *agape*'ni jõudmiseks tuleb materiaalsest maailmast lahti lasta, siis tegelikult on samal ajal materia samuti Jumala loodud ning selle eesmärgiks on olnud inimese abistamine Looja teenimises. Inimese isikuline tahe peab liikuma loomupärase poole -- inimesele omane peab liikuma Jumala antu poole – nii saab inimene jõuda jumalikustumiseni. Olulisel kohal on ka siin *pathos*'ed mis mängivad *agape*'ni jõudmisel rolli. Need on inimese loomulikud ihad, mida ta peab suutma kontrollida ning suunata oma tõelise eesmärgini jõudmiseks. Selleks on üks olemine Jumala ja ligimesega.

¹⁰⁹ LA, PG 90, 941 B

Agape näol on tegemist Jumala kingitusega, millest inimesel on võimalik osa saada. See ei ole inimese enda poolt tekitatud, vaid Jumal on loomisel selle inimesele andnud. Inimesel on vaja teekonda, mille kaudu *agape*'ni tagasi jõuda, sest peale pattulangust inimene kaotas *agape*, kuid temas säilis loomupärane Jumala poolt antud tahe selleni tagasi jõuda. Teekond jumaliku armastuseni ei ole millegi uue pürgimine – see on hoopis koju tagasi minemine.

2.3. *Eros*

Armastuse liiki *eros* (kirglik armastus) esineb teostes vähem, kui *agape*'t või *philautia*'t. Samuti kõneleb Maximos Usutunnistaja sellest seoses *agape* ja *philautia*'ga, mistõttu sisaldab see alapeatükk juba seoseid erinevate armastuse liikide vahel, sest nii on võimalik lahti mõtestada, mis on *eros*.

Eros't leiab näiteks „Capita de charitate“ teisest sajandist, kus see tähendab ekstaatilist armastust Jumala vastu.¹¹⁰ Sherwood on öelnud, et Maximos Usutunnistaja järgi on *eros* see, millest askeetlik elu võrsub, järelikult saab see viia *agape*'ni. Langenud inimeses võib *eros* viia ka kõikide pahedeni, mis on seotud *philautia*'ga.¹¹¹ Järelikult on *eros* inimesele loomulik kirglik armastus, mis loomupärasena peaks viima inimese *agape*'ni. Samas aga võib langenud inimene suunata *eros*'t isikulise tahte kaudu hoopis materiaalse maailma teenimiseks, mille tõttu inimese kirglik armastus jõuab *philautia*'ni.¹¹²

Ehkki Maximos seda otse ei ütle, siis saab järeldada, et *pathos* kui loomulik iha, mida inimene peab suunama, on seotud *eros*'ega, mis on samuti, Thunbergi tõlgenduse järgi, inimese olemuse loomulik osa¹¹³. Kui inimene suunab oma loomupärased *pathos*'ed vooruste poole, siis on inimese ekstaatiline armastus suunatud Jumala poole ning inimene saab selle toel jõuda *agape*'sse, mis muutub seejärel jumalikuks kirglikuks armastuseks. Nende kahe koosluses jumalik *agape* kannab *eros*'t et inimene saaks Jumalaga seotuks.¹¹⁴ Paastumine, töö ja ärksus aitavad hoida *pathos*'te suurenemisest. Samas üksindus,

¹¹⁰ CC, PG 90, 1000 C

¹¹¹ Sherwood 2023, 70

¹¹² vt ptk 2.1

¹¹³ *Ibid.*, 70

¹¹⁴ Thunberg 1995, 312

mediteerimine, palvetamine ja *eros* Jumala vastu vähendavad *pathos*'eid, kuni neist ei jää midagi alles.¹¹⁵ Järelikult, kui *agape* on Jumala poolt antu, siis *eros* on inimese loomupärane panus, mida ta oma isikulise tahte suunamisega juhib, et oma jumaliku poolega ühineda. Voorustest enim aitab kirgliku jumaliku armastuseni jõuda palvetamine.¹¹⁶ Siit tuleb välja, et ei piisa ainult Jumala kingitud *agape*'st, vaid on vaja ka inimese panust loomuliku kirgliku armastuse näol, et jõuda jumalikustumiseni. Kui inimene aga suunab oma isikulise tahte materiaalse poole, muutuvad tema *pathos*'ed paheliseks¹¹⁷ ning sellisel juhul viib *eros* hoopis enesearmastuseni, mis *agape*'le vastandub¹¹⁸. Sellisel juhul inimesele omane kirglik armastus suunatud tema enda ning materiaalse maailma poole, millest inimene naudinguid otsima hakkab.

Kokkuvõtteks *eros* on täiusliku *agape* osa ja ka *philautia* osa. Vaid Jumala poolt antud kingitusena jääks *agape* liiga passiivseks, seetõttu on vaja, et inimese enda loomulik kirglik armastus ehk *eros* omakorda *agape* või *philautia*'ni jõuaks. Jumal annab inimesele *agape*, aga inimene võib oma ekslikkuses sellest ära pöörduda. Jumal ei võta inimestelt ise *agape*'t ära, vaid inimese *eros* võib jõuda tema isikulise tahte kaudu pahedeni ning inimene jõuab selle tagajärjel *eros*'liku *philautia*'ni. *Eros* on inimese loomulik armastus, mis voorustest tulenedes Jumala armastamiseni jõuda aitab või pahedest tulenevalt inimese *philautia*'ni viib. *Eros* on nagu vaheetapp, millest *philautia* või *agape* välja kasvab.

¹¹⁵ CC, PG 90, 1000 C

¹¹⁶ *Ibid.*, 964 A

¹¹⁷ Thunberg 1995, 227-228

¹¹⁸ Sherwood 2023, 70

3. Järeldused: seosed erinevate armastuse liikide vahel

Kõik kolm – *philautia*, *eros* ja *agape* on erinevad armastuse liigid, mis Maximos Usutunnistaja teostes leiduvad. Neil kõigil on midagi, mis on iseloomulik vaid neile ning samal ajal on need ka seotud teiste armastuse liikidega.

Nagu eelmises peatükis mainisin, siis *eros*'t defineerib Maximos Usutunnistaja teiste armastuse liikide kaudu, ta ei keskendu sellele üksikult. *Eros* on seotud nii *agape* kui ka *philautia*'ga, sest tegemist on inimese jaoks loomuliku kirgliku armastusega, mis aitab inimesel kummagi eelnevalt mainitud armastuse liigini jõuda. Inimene peab suunama oma ihasid, mis suunavad inimese kirglikku armastust.¹¹⁹ Seega saab järeldada, et nii *philautia* kui ka *agape* on seotud *pathos*'te ja *eros*'ega. Enesearmastuse ja jumaliku armastuse sarnasus seisneb selles, et mõlemani jõudmiseks on vaja enne ihasid ja kirglikku armastust, mis mõlemad on inimesele loomuomased. Ilma inimese loomulike omadusteta enese- ega jumaliku armastuseni ei jõua.¹²⁰ *Philautia*'sse jõudnud inimene on suunanud oma isikliku tahte materiaalsesse ning sellest tulenevalt kasutab inimene oma loomulikke omadusi valesti.

Lisaks on oluline tähele panna, et Usutunnistaja räägib inimese tahetest – loomupärasest ja isikulisest. Vastavalt sellele, kas inimene otsustab liikuda *philautia* või *agape* poole, suunab ta oma isikulist tahet. Sellest omakorda tulenevad *pathos*'ed, millele järgneb *eros*. *Philautia*'s elav inimene kasutab oma isiklikku tahet materiaalse poole suunates ka oma loomupäraseid omadusi, *pathos*'t ja *eros*'t, vääril eesmärgil. Kui inimene liigub *philautia* poole, siis tekib tema kahe tahte vahel killustumine. Kirjutasin ka sellest, et kui inimene elab enesearmastuses, siis ei liigu ta oma tegeliku eesmärgi poole ja see tekitab talle piina.¹²¹ Võib arvata, et see piin tekibki inimese isikulise ja loomupärase tahte killustumise tõttu. Kui inimene aga tahab jõuda *agape*'ni, siis on tema tahted kooskõlas ning ta jõuab *agape* ja ühtsuseni Jumala ja ligimestega.¹²²

¹¹⁹ vt ptk 2.3

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ vt ptk 2.1

¹²² vt ptk 2.2.2

Kuigi Maximos leiab, et *agape* vastandub *pathos*'tele¹²³, siis paradoksaalsel kombel on *pathos* tegelikult hoopiski sarnasus üksteisele vastanduvate armastuste ehk *agape* ja *philautia* vahel. Ilmselt mõtles ta siinkohal ihasid, mis on kannustatud inimese isikulisest tahtest, sest loomulikud *pathos*'ed ise ei ole *agape* vastandiks, vaid abiks selleni jõudmisel.¹²⁴ *Philautia*'t käsitlevas peatükis tõin välja, et *philautia* on kõikide inimese pahedega seotud *pathos*'te algpunktiks¹²⁵. *Agape*'t kirjeldavas peatükis on näha, et Maximos viitab *pathose* olemasolu vajalikkusele, sest just iha ehk *pathos agape* järele paneb inimest selle poole liikuma.¹²⁶ Inimene kui oma ihade „ori” tahab liikuda sinna, kuhu *pathos* teda juhib, aga *agape*'ni jõudmiseks peab inimene oma ihad enda kontrollile allutama. Oluline on tähele panna ja mõista, kas Usutunnistaja kõneleb positiivsest või negatiivsest *pathos*'est. Selleks tuleb vaadata konteksti, sest arvestades „Capita de caritate“ ülesehitust ei pretendeeri see teos ühtsele terviklikkusele ning eeldab iga mõtte puhul selle konteksti jälgimist.

Philautia ja *agape* on mõlemad ka maailmaga seotud, kuid seda erineval moel. Ühel juhul saab materiaalne ise justkui jumaluseks, mis aitab inimesel endale siinses maailmas naudingut pakkuda.¹²⁷ *Agape* puhul on tegemist nähtusega, kus inimest ümbritsev materiaalne maailm ja loodu aitab tal jõuda *agape* ja Jumalani.¹²⁸ Neid saaks nimetada maailmaarmastuseks ja loodu armastamiseks. Nende erinevus seisneb selles, kas see võrsub *philautia*'st või *agape*'st. Maailmaarmastus võiks olla osa *philautia*'st, mis keskendub materiaalse maailma hüvedele ning selle armastamisele ja jumaldamisele. Armastus loodu vastu võiks olla osa *agape*'st, mis vaatleb kogu materiaalsel maailmal kui Jumala loomingut ning käsitleb seda vahendina Jumala ja ligimese teenimiseks. Kui esimese puhul on armastus suunatud inimese enda naudingu poole, siis armastus loodu vastu keskendub loodu heaolule ja sellele, kuidas see saab toetada inimese *agape*'t.

Jumalikku armastust ja enesearmastust saab pidada vastanditeks ning seda näeb, kui vaadata nendega seotud teekondi ja mõjutegureid. Nagu varasemalt välja toodud, siis *philautia* on pahede sünnitaja ning need sillutavad teed aina rohkemate pahede ja

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ vt ptk 2.2.1

¹²⁵ vt ptk 2.1

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ vt ptk 2.1

¹²⁸ vt ptk 2.2.1

tugevama enesearmastuse poole.¹²⁹ Samal ajal on *agape* vooruste sihtpunkt ning kui inimene vooruseid viljeleb, siis see viib ta jumaliku armastuseni ja tugevdab seda.¹³⁰ Vooruseid ja pahesid aga saab pidada vastandlikeks, ühed sünnivad headusest, teised kurjusest; ühed Jumalast ja teised saatanast. Inimeses on olemas võimekus mõlemaks ning Maximose mõttekäigust tundub, et inimesel on pahedeni jõudmine kergem kui voorusteni, sest viimaseni jõudmiseks peab inimene endaga kõvasti vaeva nägema, end kontrollima, olema kannatlik ja armastama ka neid, keda vihkab.

Agape't käsitlevas peatükis tõin välja, et Maximose jaoks on *agape* puhul tegemist viisiga, kuidas inimene saab jõuda jumalikustumiseni.¹³¹ Samas kirjeldades *philautia*'t on näha, et selle alguspunktiks on saatan ja pattulangus.¹³² Järeldan, et kui saatan pahede kaudu inimese ja Jumala vahele kiilu löi, siis kaotas inimene oma jumalanäolisuse. Seda seetõttu, et inimene hülgas oma loomupärase tahte eesmärgi jõuda Jumala kingitud armastuse – *agape*'ni. Inimese olemise aluseks sai *philautia*, mis tekib inimese isikulise tahte vale suunamise läbi ning on seega isikuline armastus, mitte jumalik ega ka loomulik. Maximos kutsub üles *philautia*'t seljatama ja jõudma tagasi *agape*'ni, taastamaks oma jumalanäolisust ja seotust Jumala ja ligimesega. Võti *philautia*'st jagu saamiseks on üleloomulik armastus ehk *agape*. See teekond pole aga kerge teekond ning nii eelistavadki tihtipeale inimesed leida endale parimat just sealt, kust seda lihtsam leida on – materiaalsest maailmast.

Kõik Maximos Usutunnistaja käsitletavaid armastuse liike ühendab see, et need on inimesega seotud. Need on seotud inimest ümbritseva maailmaga, tema enda keha ja meeltega. Kuigi *agape*'t ja *philautia*'t saab pidada vastanditeks, tuleb meeles pidada, et ka Maximos ise tõi oma teistes teostes välja ka positiivse enesearmastuse olemasolu ning lisaks on tema vastandlikel armastuste kontseptsioonidel mitmeid sarnasusi, näiteks seotus inimesele loomuomase kirgliku armastuse ja ihadega. Thunberg on Maximose mõtete järgi öelnud, et Usutunnistaja jaoks ei ole ei inimese *pathos*'ed, meeled ega keha iseenesest kurjad, neid lihtsalt kasutatakse valedel eesmärkidel.¹³³

¹²⁹ vt ptk 2.1

¹³⁰ vt ptk 2.2.1

¹³¹ vt ptk 2.2.2

¹³² vt ptk 2.1

¹³³ Thunberg 1995, 247

Kokkuvõte

Minu uurimistöö eesmärgiks oli lahti mõtestada Maximos Usutunnistaja armastuse kontseptsioonid tema kolmes teoses neid kirjeldades ning uurides nende mõjutegureid ja nendega seotud teekondi, leidmaks nende armastuse liikide omavahelised seosed. Kolmeks esmaseks allikaks olid „Liber asceticus“, „Capita de charitate“ ja „Epistula ad Ioannem Cubicularium, de charitate“.

Antud teostes tuvastasin kolm Maximose armastuse kontseptsiooni: *philautia*, *agape* ja *eros*. Lisaks leidsin, et *philautia* osaks on maailmaarmastus ning osaks *agape*'st on armastus loodu vastu. Kõik kolm armastuse liiki on omavahel seotud. *Philautia* ja *agape* on minu käsitletud teostes vastandid. *Philautia* kujutab endast enesearmastust, mis tugineb inimese pahedest tulenevate *pathos*'te ehk ihade rahuldamisele. Selle osaks on maailmaarmastus, mis tähendab kiindumust siinpoolsesse maailma mõttega, et need aitavad kaasa kehalistele naudingutele ja toidavad pahesid. *Agape* on jumalik armastus, mis on inimesel Jumala ja oma ligimese suhtes. See on inimestele loomuomasem kui *philautia* ning tee jumalikustumise ja lunastuseni. Selle osaks on armastus loodu vastu, mis kujutab endast inimese koostööd materiaalse maailma ehk looduga Jumalani jõudmiseks. *Agape* on Jumala poolt inimesele kingitud jumalik ja üleloomulik armastus. *Philautia* on tekkinud saatana ja inimese isikulise tahte tõttu, mis teeb sellest isikulise armastuse. *Eros* on inimese enda loomulik armastus, mis suunab oma kire kas *philautia* või *agape* poole. See, kumb suund sünnib, sõltub sellest, kas inimese isik käib oma eluteel vooruste või pahede järgi.

Selleks, et inimene saaks jõuda *philautia*'st *agape*'sse on tal vaja usku, enesekontrolli ja loobumist maistest sidemetest. Nende saavutamiseks peab inimene suunama oma isikulist tahet loomupärase poole ning õppima kontrollima oma *pathos*'eid või neid hoopiski kahandama. Lisaks peab ta lootma Jumalale, olema kannatlik ja leppima kannatustega. Praktilistest tegevustest aitavad mediteerimine, lugemine, mõtisklemine, palvetamine. Kui inimene jõuab *agape*'sse, siis ta ei vihasta ega solvu ning armastab oma ligimest ja Jumalat.

Oluline on tähele panna, et Usutunnistaja ei pea inimese armastust ja ihasid iseenesest halbadeks, vaid oluline on see, kuidas ja mille poole inimene isikuliselt neid

suunab. Kuigi Maximose teoste rõhuasetus on askeetlikul elul, siis tegelikult saab ka iga n-õ tavainimene ise *agape* poole liikuda ning selleks Usutunnistaja näpunäiteid kasutada.

Järgnevad uurijad saaksid keskenduda näiteks Maximos Usutunnistaja arusaamale voorustest ja pahedest. Lisaks oleks võimalik uurida lähemalt ka tema *pathos*'e käsitlust ja tõlkida tema teoseid eesti keelde.

Kasutatud allikad

Esmased allikad

- Andrew Louth. 1996. *Maximus the Confessor*. – The Early Church Fathers. Routledge: London and New York.
- Maximos Confessor. 1865a. *Capita de caritate. Patrologiae Graeca*, toimetanud Jacques Paul Migne, 957-1080. vol. 90. Pariis
- Maximos Confessor. 1865b. *Epistula ad Iohannem cubicularium, de charitate. Patrologiae Graeca*, toimetanud, Jacques Paul Migne, 392-408. vol. 91. Pariis
- Maximos Confessor. 1865c. *Liber asceticus. Patrologiae Graeca*, toimetanud Jacques Paul Migne, 911-956. vol. 90. Pariis
- Polycarp Sherwood (tlk.). 2023. *St. Maximus the Confessor: The Ascetic Life, The Four Centuries on Charity*. New Matter Publishing.

Sekundaarsed allikad

- Andrew Louth. 2021. „Love in Dionysius the Aeropagite and St Maximus the Confessor”. *Love – Ancient Perspectives*: 123-137.
- Angelo Di Berardino. 2006. *Patrology: The Eastern Fathers from the Council of Chalcedon (451) to John of Damascus (750)*. James Clarke & Co Ltd: Cambridge.
- Angelo Di Berardino. 2014. *Encyclopedia of Ancient Christianity*. InterVarsity Press: Downers Grove.
- Eesti Piibliselts. 1999. *Piibel*. Eesti Piibliselts: Tallinn.
- Elmar Salumaa. 2009. *Süstemaatilise teoloogia käsiraamat ehk „Dogmaatika märksõnades”*. Logos: Tallinn.
- Geoffrey Hugo Lampe. 1961. *A Patristic Greek Lexicon*. Clarendon Press: Oxford.
- Henry George Liddell, Robert Scott. 1996. *A Greek-English Lexicon*. Clarendon Press: Oxford.
- Lars Thunberg. 1995. *Microcosm and Mediator: The Theological Anthropology of Maximus the Confessor*. Open Court: Chicago and La Salle.

- Marek Jankowiak, Phil Booth. 2015. „A New-Date List of the Works of Maximus the Confessor“. *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*. 19-83.
- Michael Stausberg, Steven Engler. 2013. *The Routledge Handbook of research Methods in the Study of Religion*. – Routledge Handbooks in Religion. Routledge: London and New York.
- Pauline Allen. 2015. „Life and Times of Maximus the Confessor“. *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*: 3-18.
- Toomas Paul, Uku Masing. 1989. *Uus Testament ja psalmid ehk Vana testamendi laulud*. EELK Konsistoorium: Tallinn.

Veebiallikad:

- Clavis Clavium. Maximus Confessor. <https://clavis.brepols.net/clacla/OA/Details.aspx?id=A1150A7AE06C4FF4A00DACA308D4B55> Vaadatud 9. detsembril 2025.
- Philosophy Institute. 2023. „Conceptual Analysis: The Cornerstone of Philosophical Inquiry“. 30.oktoober 2023. Philosophy. Institute. <https://philosophy.institute/research-methodology/conceptual-analysis-philosophical-inquiry/> Vaadatud 9. detsembril 2025.

Conceptions of love in Maximus Confessor's works "Liber asceticus", "Capita de charitate" and "Epistula ad Ioannem cubicularium, de charitate"

Summary

The aim of this thesis is to understand Maximus Confessor's concepts of love and their relations using his three works – "Liber asceticus", "Capita de charitate" and "Epistula ad Ioannem cubicularium, de charitate". The broader aim of this work is to introduce Maximus Confessor, who is an important patristic author, to Estonian readers. For methods I use the hermeneutical method and conceptual analysis. This thesis consists of three chapters. The first chapter gives a review on Maximus Confessor's life and his writings that I use in this thesis. The second chapter introduces the different concepts of love, which I found from his works. The third chapter shows the relations between Confessor's different concepts of love.

This thesis shows that Maximus Confessor talks about three different concepts of love – *eros*, *agape* and *philautia*. *Eros* is humans natural ecstatic love, which can grow out from vices or virtues. Depending on which one of those are a part of a person's life, it can lead towards *philautia* or *agape*. *Philautia* is self-love and in the three works used in this thesis it is a negative term. From it arises the love towards the material world. It is a person's love for their own body and its pleasures. *Agape* is a godly love, which is between a human being and God and another human. It is a gift from God to people, which makes people God-like. Because of the Fall, Satan made people want to satisfy their passions which grow from vices. People turned away from *agape* and turned to *philautia*. Maximus talks about how a person can go back to *agape* with self-control, believing in God and giving up what ties a person to the material world. This person needs

faith and strong hope in God. Although Confessor wrote his works to monks, I think that every person is capable of finding *agape*.

Annotatsioon

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida Maximos Usutunnistaja armastuse kontseptsioone tema kolme selleteemalise teose põhjal. Meetoditeks kasutati hermeneutilist meetodit ja kontseptuaalset analüüsi. Põhileiuks oli kolme armastuse kontseptsiooni – *eros*'e, *agape* ja *philautia* seosed ja erinevused. Autor leidis, et Maximos Usutunnistaja jaoks ei ole inimese tungid ja ihad kurjad, vaid neid suunatakse valesti. Maximos Usutunnistaja rõhutab, et inimene peab jõudma tagasi oma algsesse *agape* seisundisse ning sealjuures selgitab, mida selleks praktiliselt teha tuleb.

Märksõnad: Maximos Usutunnistaja, armastus, askeetlus

Lihtlitsents töö avaldamiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Arabella Vallsalu,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Armastuse kontseptsioonid Maximos Usutunnistaja teostes „Liber asceticus“, „Capita de charitate“ ja „Epistula ad Ioannem cubicularium, de charitate“, mille juhendaja on Tauri Tölpt, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Arabella Vallsalu

14.12.2025